

نقش ارتباط کلامی همسران در تحکیم خانواده

فاطمه صادقی فارسی^۱

چکیده

جایگاه خانواده در اسلام از جایگاه ارزشمند و والایی برخوردار بوده و بسیار گسترده است و بسیار مورد نیاز عموم خانواده ها می باشد؛ زوجین برای خوشبختی زندگی خویش باید با آیین همسراری آشنا باشند و بدانند ارتباط کلامی صحیح و شایسته میان همسران در تحکیم خانواده نقش بسزایی دارد که رعایت این اصل در زندگی مشترک همسران، موجب افزایش سطح احترام در روابط متقابل، خصوصا در هنگام بروز اختلافات میان زوجین خواهد شد. آنچه در این مقاله به روش کتابخانه ای و با ماهیت توصیفی به نگارش در آمده است بیان ارتباط کلامی شایسته میان همسران است که شامل مواردی چون: تعریف و تمجید نمودن، خوب صدا کردن، قدردانی از زحمات همسر، ابراز و بیان محبت مشورت باهمسر، پرهیز از عیب جویی و منت گذاری را نام برد.

کلیدواژه: ارتباط، خانواده، کلام، همسر.

۱ - طلبه سطح دو حوزه علمیه خواهران حوزه الزهرا (س) شیراز

مقدمه

دین مبین اسلام به عنوان یک مکتب انسان‌ساز، بیشترین توجه را به تکریم و تعالی خانواده دارد. لذا این نهاد مقدس را کانون تربیت، مودت و رحمت می‌شمارد و در جهت حفظ و استحکام این بنای ارزشمند راهکارهای مختلفی جهت تحکیم بنیان خانواده بیان نموده است. به گونه‌ای که از مهم‌ترین این دستورات می‌توان راهکارهای گفتاری مابین زوجین را را برشمرد.

از آنجایی که امروزه آمار طلاق هر ساله رو به افزایش بوده لازم است مهارت‌های زندگی که از مهم‌ترین آن‌ها ارتباط کلامی شایسته میان همسران است. مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد و مصادیق آن در اختیار زوج‌های جوان قرار گیرد تا با کسب مهارت لازم بنیان زندگی‌شان نسبت به گذشته مستحکم‌تر گردد.

باتوجه به جست و جوهای انجام شده این زمینه می‌توان به کتبی چون: الف) اخلاق در زندگی از علی اکبر کلانتری ب) دوستت دارم همسر عزیزم: روش‌های محبت ورزی به همسر در نگاه اهل بیت(ع) از اسدالله طوسی ج) شمه‌ای از وظایف زن و شوهر نسبت به یکدیگر از غلامرضا حاتمی و مقالاتی چون: الف) آداب معاشرت با همسر از زهرا عظیمی ب) عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی از صالح حسن زاده را نام برد.

پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، یک سری اصول کلی پیرامون اخلاق نیکو میان همسران را بیان نموده اند و حال آنکه محقق در این مقاله به صورت جزئی به بیان ارتباط کلامی شایسته میان همسران می‌پردازد که نقش بسزایی در تحکیم خانواده دارد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- ارتباط

ارتباط به معنای: ربط، بستن، بربستن، ببستن، بستگی، ربط به کسی دادن^۱ رابطه داشتن، رفت و آمد داشتن، تماس برقرار کردن با کسی از طریق وسیله ای مخصوص، پیوستگی، بستگی، پیوند^۲ آمده است. و در اصطلاح به معنای: ارتباطات فرایند انتقال پیام از فرستنده به گیرنده به شرط همسان بودن معانی بین آن ها است. معنا در علم ارتباط شامل مفاهیم ذهنی و احساسات هر دو می شود. ارتباطات فرایندی است که در آن معنا بین موجودات زنده تعریف و به اشتراک گذاشته می شود.^۳ (برقراری ارتباط بین دو فرد اشکال و اقسام مختلفی دارد، که منظور محقق در این مقاله برقراری ارتباط کلامی است).

۱-۲- همسر

همسر در لغت به معنای شریک زندگی، هر یک از زن و شوهر^۴ زن یا شوهر نسبت به یکدیگر^۵ آمده است.

۱-۳- تحکیم

در لغت تحکیم به معنای: محکم، استوار شده، رصین، حصین، مستحکم، قرص، قایم، ثابت، پابرجا^۶ استوار، سخت، آنچه دارای سنجیدگی و استواری است، باوقار، متین مورد وثوق و

۱- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱، ص ۷۸۵

۲- عمید، فرهنگ عمید، ج ۱، ص ۵۹۳

۳- دانش نامه آزاد فارسی

<https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D8%B7>

۴- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۱۴، ص ۳۶۹

۵- معین، فرهنگ معین، ج ۷، ص ۲۵۹

۶- دهخدا، لغت نامه دهخدا، ج ۳، ص ۳۹۸

اطمینان^۱ را نام برد. (منظور محقق در این مقاله تحکیم خانواده است. به معنای محکم و استوار شدن روابط همسران در زندگی مشترک.)

۲- اهمیت تحکیم خانواده

زن و مردی که با اختیار خود پیمان زناشویی می‌بندند و با تشکیل خانواده در جهت تحقق اهداف ازدواج که کسب سکینه و آرامش است. تلاش می‌کنند، باید بدانند تشکیل خانواده به تنهایی کافی نیست، بلکه استحکام و پابرجا ماندن این نهاد کوچک خانواده است که ارزش والایی دارد. هر یک از زن و شوهر به منظور رسیدن به آرمان‌های یاد شده وظایفی دارند. زیرا خانواده بنیادی‌ترین نهاد در جامعه‌ی انسانی است، که وظیفه‌ی تربیت و سازندگی افراد و انسان‌ها را بر عهده دارد. و اگر افراد نتوانند خانواده را تحکیم بخشند و افرادی باایمان در آن پرورش دهند، نمی‌توانند جامعه‌ای ایده‌آل برای نسل آینده بسازند و از فرهنگ ایمانی خود جا مانده و به اهداف متعالی خود نمی‌رسند. مقصود از تحکیم خانواده، فراگیری اصل اعتدال در تمامی شئون زندگی میان زن و شوهر است.^۲

اگر هدف از برقراری زوجیت و تشکیل خانواده، به تعبیر قرآن، سکونت و آرامش اعضا است. پس لازم هست که همه‌ی تعامل‌ها در این راستا تحقق یابد، در این راستا ارتباط کلامی شایسته میان همسران نقش بسزایی دارد در ادامه به اختصار مطالبی پیرامون نحوه‌ی برقراری ارتباط کلامی شایسته در این زمینه بیان می‌گردد.

۳- ارتباط کلامی شایسته میان همسران

زن و شوهر برای برقراری ارتباط کلامی شایسته و رسیدن به استحکام زندگی و خانواده‌ای که تشکیل داده اند. باید نکاتی را در گفتارشان رعایت کنند تا به اهداف فوق برسند. در ادامه به ذکر چند نکته بسنده می‌شود.

۱ - عمید، فرهنگ عمید، ج ۲، ص ۵۲۰

۲ - مقاله، عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی از صالح حسن زاده، منتشر شده در سایت دانشکده علامه طباطبایی

۳-۱- ابراز و بیان محبت

یکی از مهم ترین مواردی که بستر اختلافات میان زوجین را در دراز مدت فراهم می‌سازد. عدم ابراز علاقه و محبت همسران نسبت به یکدیگر است. این عدم ابراز بیان محبت فضای الفت و دوستی بین همسران را سرد می‌کند. و نسبت به تحمل مشکلات آستانه صبرشان بالاتر می‌رود. ازدواج به دلیل ایجاد محبت، تفاهم و همدردی میان زن و شوهر، بسیاری از نیازهای روحی انسان را در زندگی تأمین می‌کند. انسان در سایه تأمین این نیازها به آرامش روحی دست می‌یابد. قرآن کریم دستیابی به چنین آرامشی را یکی از ثمرات ازدواج دانسته، می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَ رَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^۱ و از نشانه‌های او این که همسرانی از جنس خودتان برای شما آفرید تا در کنار آنان آرامش یابید، و در میانتان مودت و رحمت قرار داد، در این نشانه‌هایی است برای گروهی که تفکر می‌کنند!

به راستی وجود همسران با ویژگی مودت و محبت و رحمت برای انسان‌ها، مایه آرامش زندگی آنها است. و یکی از مواهب بزرگ الهی محسوب می‌شود. این آرامش از این‌جا ناشی می‌شود که این دو جنس مکمل یکدیگر و مایه شکوفایی و نشاط و پرورش یکدیگر می‌باشند. به‌طوری که هر یک بدون دیگری ناقص است، و طبیعی است که میان یک موجود و مکمل وجود او، چنین جاذبه نیرومندی وجود داشته باشد. این آرامش و سکونت هم از نظر جسمی است، و هم از نظر روحی هم، از جنبه فردی و هم اجتماعی.^۲

آنچه بیش از هر چیز دیگر، این پیوند عاطفی و مقدس میان زن و شوهر را تحکیم و تداوم می‌بخشد، اخلاق نیکو و پایبندی به فضیلت‌های انسانی و پرهیز از ردیلت‌ها در همه عرصه‌های زندگی به ویژه در محیط گرم و با صفای خانواده است. اگر فضای خانواده با گل‌های فضایل اخلاقی عطرآگین نگردد، کمتر قانونی می‌تواند دوام آنرا تضمین کند. بحران اجتماعی کنونی دنیا- که جوامع غیر دینی و غیر اخلاقی گرفتار آنند- بهترین دلیل

۱- روم: ۲۱

۲- مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۶، ص ۳۹۱

۲-۸- پرهیز از عیب جویی

از عواملی که سبب ایجاد شکاف و رخنه در بنیان خانواده و سرآغاز پیدایش کینه ها و کدورت ها می شود، عیب جویی زوجین از یکدیگر است. به ویژه بسیاری از زوج های جوان، مدتی پس از ازدواج، گرفتار این آفت می شوند. البته عیب جویی غیر از انتقاد سازنده است. که عیب ها را برطرف می سازد. در انتقاد و راهنمایی، هر یک از زوجین با مشاهده ضعف همسرش در زندگی، آن را تذکر می دهد. و او را در رفع آن راهنمایی و یاری می کند، ولی در عیب جویی برای به رخ کشیدن نقاط ضعف شخص تلاش می شود. اگر این خصلت ناپسند در میان خانواده ها رایج شود، آرامش از خانه رخت برمی بندد. بی شک، هیچ کس کامل به دنیا نیامده است. و همگان اصول و روش زندگی کردن را از بزرگ ترها یا از راه تجربه می آموزند. بنابراین، انسانی که خود کامل نیست، چگونه در پی ظاهرسازی عیب های دیگران است؟

امام علی (ع) می فرماید: «تَتَّبِعُ الْعُيُوبَ مِنْ أَقْبَحِ الْعُيُوبِ وَ شَرُّ السَّيِّئَاتِ»^۱ «پی گیری عیب های دیگران و کنجکاوی در نقص افراد، از زشت ترین عیب ها و بدترین گناهان است.»

رسول گرامی اسلام نیز پیروان خود را از این اخلاق ناپسند بازمی دارد و می فرماید: «كَفَى بِالْمَرْءِ عَيْبًا أَنْ يَنْظُرَ مِنَ النَّاسِ إِلَى مَا يَعْصِي عَنْهُ مِنْ نَفْسِهِ وَ يُعَيِّرُ النَّاسَ بِمَا لَا يَسْتَطِيعُ تَرْكُهُ وَ يُؤْذِي جَلِيسَهُ بِمَا لَا يَعْنيهِ»^۲ «انسان را همین یک عیب کافی است که در پی عیب مردم می رود. و این عیب را در خود نمی بیند و چیزی را بر مردم زشت می داند که خود در ترک آن درمانده است و هم نشین خود را با آنچه خود بدان توجه ندارد، می آزارد.»

اگر همسران در مواقع خشم و ناراحتی از یکدیگر عیب جویی نمایند. نه تنها مشکلی حل نمی شود بلکه ممکن است منجر به لجالت نیز شود. پس بهتر است در موقعیتی که آرامش دارند نسبت به یکدیگر انتقاد نمایند.

۱- محمدی ری شهری، میزان الحکمه ص ۲۲۰۸

۲- همان، ص ۱۸۶۰

۳-۹- پرهیز از منت گذاری

منت گذاری، از ارزش کار می‌کاهد. و طرف مقابل را اندوهگین می‌سازد. زنی که در منزل شوهر، کدبانوگری می‌کند. و مدیریت خانه را برعهده دارد، اگر برای کار خود بر شوهر منت گذارد، پاداش زحماتش را به دست خود نابود می‌سازد.^۱ پیامبر گرامی اسلام (ص) می‌فرمایند: «لَوْ أَنَّ جَمِيعَ مَا فِي الْأَرْضِ مَا مِنْ ذَهَبٍ وَفِضَةٍ حَمَلَتْهُ الْمَرْأَةُ إِلَى بَيْتِ زَوْجِهَا ثُمَّ ضَرَبَتْ عَلَى رَأْسِ زَوْجِهَا يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ، تَقُولُ: مَنْ أَنْتَ إِنَّمَا الْمَالُ مَالِي حَبِطَ عَمَلُهَا وَلَوْ كَانَتْ مِنْ أَعْبَدِ النَّاسِ إِلَّا أَنْ تَتُوبَ وَتَرْجِعَ وَتَعْتَدِرَ إِلَى زَوْجِهَا»^۲ «اگر زنی تمام طلاها و نقره‌ها را به خانه شوهر خود ببرد، آن گاه روزی بر سرش منت گذارد و بگوید: تو چه کاره ای؟ مال از آن من است، عمل وی نابود می‌گردد، گرچه عابدترین مردم باشد؛ مگر اینکه توبه کند و از کار خود بازگردد و از شوهر خود عذر بخواهد.»

حضرت علی (ع) نیز می‌فرمایند: «الْمَنْ يَهْدُمُ الصَّنِيعَةَ»^۳ «منت گذاری، نیکوکاری را تباه می‌سازد.» کار خالصانه و بی منت، به زندگی مشترک شیرینی می‌بخشد و در پیشگاه خداوند نیز ارزشمند و مستحق پاداش است. رسول گرامی (ص) می‌فرمایند: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلَا مَنَّانٌ وَلَا بَخِيلٌ»^۴ «هیچ منت گذار و بخیلی وارد بهشت نمی‌شود»

بنابراین، انسانی که با ریاکاری و منت گذاری، ارزش کار خود را از بین برده است، نباید انتظار پاداش داشته باشد.

۱- کلانتری، اخلاق زندگی، ص ۷۰

۲- فضل بن حسن طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۲۰۲

۳- علی بن ابی طالب، غررالحکم و دررالکلم، ص ۸۴

۴- خرمشاهی، پیام پیامبر، ص ۸۱۲

نتیجه گیری

از آنجایی که امروزه افزایش آمار طلاق در کشور رو به افزایش است عواملی که منجر به سازگاری هرچه بیشتر خانواده ها می گردد لازم است که مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد یکی از این موارد که سرآغاز و شروع همه ی اختلافات زوجین است در ابتدا ارتباط کلامی ناشایست میان زوجین است از این رو اگر همسران در برخورد و ارتباط بایکدیگر از ارتباط کلامی شایسته ای استفاده نمایند همین امر منجر به سازگاری هرچه بیشتر آنان می گردد چنانچه بیانش گذشت از جمله مصادیق ارتباط کلامی شایسته میان همسران عبارت است از: ابراز و بیان محبت: بیان محبت از محبت عملی مانند خرید هدیه و... بسیار مهم تر است زیرا افراد هر لحظه در حال سخن گفتن هستند اگر ابراز محبتشان را معطوف به موارد خاصی نمایند زندگی آنان به مرور زمان سرد می گردد. احترام گذاشتن در سخن: برخی از همسران بر این باور هستند که چون مبین آنان صمیمیت و رفاقت هست پس دیگر لازم نیست که با احترام با یکدیگر سخن بگویند و این در حالی است که به مرور زمان اینگونه سخن گفتن منجر به دلزدگی آنان می شود زیرا هر عقل سلیم و فطرت پاکی از احترام گذاشتن و در مقابل آن برخورداری از احترام لذت می برد. مورد دیگر قدر دانی از زحمات یکدیگر: زن و شوهر نباید نسبت به وظایفی که هر کدام در زندگی مشترک برعهده دارند به دید وظیفه ی دیگری نگاه نمایند بلکه اگر هم وظیفه است این قدر دانی نمودن ها لذت زندگی را دو چندان می نماید و زندگی را از یکنواختی خارج نموده و سبب تشویق طرفین به انجام هرچه بهتر وظایف و گسترده نمودن فعالیت هر یک دانست.

منابع

✽قرآن کریم(مکارم شیرازی)

(۱) ابن شهر آشوب، محمد بن علی، مناقب آل ابی طالب، ذوی القربی، قم، چاپ دهم، ۱۳۸۹.ش

(۲) ابن بابویه، محمد بن علی، خصال، (ترجمه محمدباقر کمره‌ای)، کتابچی، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۱.ش

(۳) بابایی، علی، نقش اسلام در ایجاد آرامش در زندگی زناشویی، جامی، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۷.ش

(۴) حاتمی، غلامرضا، شمه‌ای از وظایف زن و شوهر نسبت به یکدیگر، الماس شرق، مشهد، چاپ اول، ۱۳۸۸.ش

(۵) حسینی شیرازی، محمد، الفقه الاجتماع، تهران، مرکز فقهی ائمه اطهار، چاپ اول، ۱۳۹۳.ش

(۶) خرمشاهی، بهاء‌الدین، پیام پیامبر، انصار، قم، چاپ اول، ۱۴۰۰.ش

(۷) دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، چاپ پنجم، ۱۳۷۷.ش

(۸) راوندی، فضل‌الله بن علی حسنی، النوادر، کوشان پور، تهران، چاپ اول، ۱۳۷۶.ش

(۹) ری شهری، محمد مهدی، کتاب دوستی در قرآن و حدیث، قم، دارالحدیث، چاپ سوم، ۱۳۹۸.ش

(۱۰)، میزان الحکمه، قم، دارالحدیث، چاپ چهارم، ۱۳۹۶.ش

(۱۱) طوسی، اسدالله، دوستت دارم همسر عزیزم: روش‌های محبت ورزی به همسر در نگاه اهل بیت(ع)، قدس، قم، چاپ اول، ۱۳۹۹.ش

(۱۲) عمید، حسن، فرهنگ عمید، امیرکبیر، تهران، چاپ سوم، ۱۳۸۶.ش

- ۱۳) علی بن ابی طالب، غررالحکم، دررالکلم، (شارح محمد بن حسین، آقاجمال خوانساری) تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۶۶ ه.ش
- ۱۴) کلینی، محمد بن یعقوب، گزیده أصول الکافی (ترجمه حسن زاده) تهران، چاپ: اول، ۱۳۶۹ ه.ش
- ۱۵) کلانتری، علی اکبر، اخلاق زندگی، معارف، تهران، چاپ چهارم، ۱۳۸۹ ه.ش
- ۱۶) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران، دار الکتب الإسلامیة، چاپ ۱۰، ۱۳۷۱ ه.ش
- ۱۷) معین، محمد، فرهنگ معین، زرین، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۲ ه.ش
- ۱۸) موسوی جزائری، نعمت الله بن عبدالله، قصص الأنبياء، قم، مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، چاپ دوم، ۱۳۸۶ ه.ش
- ۱۹) مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحارالانوار، ترجمه: کمره ای، ج بیروت: داراحیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ه.ق
- ۲۰) نراقی، احمد بن محمد مهدی، جامع السعاده، قم، طوبای محبت، چاپ پنجم، ۱۳۸۹ ه.ش

***مقالات**

- ۱) مقاله، عوامل تحکیم خانواده در فرهنگ اسلامی از صالح حسن زاده، منتشر شده در سایت دانشکده علامه طباطبائی https://rjgk.atu.ac.ir/article_1030.html
- ۲) زهرا عظیمی، آداب معاشرت با همسر، ستاد نشر رسانه‌ای مرکز فرهنگ و معارف قرآن، فصلنامه خاواده و پژوهش، شماره ۱۳۹۴، ۴۱ ه.ش

***سایت ها**

- ۱) دانش نامه آزاد فارسی <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%A7%D8%B1%D8%AA%D8%A8%D8%A7%D8%B7>